

Rusya-Ukrayna Savaşı'nın Enerji Politikalarına Etkisi

The Impact of the Russia-Ukraine War on Energy Policies

ÖZET

Bu çalışma, Rusya-Ukrayna Savaşı'nın küresel enerji politikaları üzerindeki etkilerini incelemektedir. Savaşın başlamasıyla birlikte, dünya enerji piyasalarında ve ekonomik dinamiklerde önemli değişiklikler yaşanmıştır. Özellikle Rusya ve Ukrayna ekonomilerinin genel görünümü, enerji kaynaklarının bu ülkelerin ekonomik kalkınmalarındaki rolü ve enerji politikalarının tarihçesi detaylandırılmıştır. Savaşın tarihsel arka planı, nedenleri ve uluslararası tepkiler ışığında, savaşın enerji politikalarına olan doğrudan ve dolaylı etkileri ortaya konmuştur. Enerji arz güvenliği, fiyat dalgalanmaları ve enerji ticaretindeki değişiklikler bu bağlamda incelenmiştir.

Ayrıca, savaşın ekonomik etkileri ve Rusya'ya uygulanan ekonomik yaptırımların enerji politikalarına yansımaları analiz edilmiştir. Yaptırımların uluslararası ticaret ve finans piyasalarına olan yansımaları, uzun vadeli sonuçları ve enerji piyasasındaki rolü kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Bu çalışma, Rusya-Ukrayna Savaşı'nın enerji güvenliği, enerji arzı ve uluslararası enerji piyasaları üzerindeki etkilerini, ekonomik, siyasi ve stratejik boyutlarıyla değerlendirerek geniş bir perspektif sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rusya-Ukrayna Enerji Kaynakları, Rusya-Ukrayna Ekonomisi, Rusya-Ukrayna Savaşı

ABSTRACT

This study examines the impacts of the Russia-Ukraine War on global energy policies. The onset of the war has led to significant changes in the world energy markets and economic dynamics. The overall outlook of the Russian and Ukrainian economies, the role of energy resources in these countries' economic development, and the history of their energy policies are detailed. In light of the war's historical background, causes, and international reactions, the direct and indirect effects of the war on energy policies are elucidated. Energy supply security, price fluctuations, and changes in energy trade are examined in this context.

Additionally, the economic effects of the war and the implications of economic sanctions imposed on Russia on energy policies are analyzed. The impact of sanctions on international trade and financial markets, their long-term consequences, and their role in the energy market are comprehensively addressed. This study provides a broad perspective by evaluating the effects of the Russia-Ukraine War on energy security, energy supply, and international energy markets from economic, political, and strategic dimensions.

Keywords: : Russia-Ukraine Energy Resources, Russia-Ukraine Economy, Russia-Ukraine War

GİRİŞ

Dünya enerji kaynaklarının dörtte üçüne sahip konumdaki Avrasya'da, petrol ve doğal gazın çıkarılma ve ihracının kontrolü konusundaki yarış bugün dünyanın en önemli güç mücadelesi olarak görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin Orta Doğu'da 'demokratikleştirme' söylemi altındaki enerji politikalarına benzer biçimde, Rusya'nın Orta Asya ve geniş anlamda Avrasya'da geliştirdiği siyasi anlayış, enerji güvenliği motifiyledir. Avrupa Birliği (AB) genişleme süreci ve Çin'in ekonomik politikaları da bu enerji mücadelesinin birer parçasıdır.

Rusya, 2000 yılından itibaren Soğuk Savaş'ın yorgunluğunu üzerinden atarak Putin Dönemi'nde yeni bir reform sürecine girmiştir. Bu bağlamda; Putin Yönetimi, ülke içerisinde federal yapıyı güçlendirerek siyasi otoriteyi yeniden tesis etmiş, ülke dışında AB, Çin ve İran gibi önemli aktörlerle işbirliğini artırmış, enerji kaynaklarını hem ulusal güvenlik hem de ekonomik gelişmeyi sağlayabilecek ustalıkla kullanarak yeniden etkinliğini artırmıştır.

Rusya'nın enerji politikasının bir gereği olarak doğal gazı, Ukrayna ve Belarus'a (Beyaz Rusya'ya) siyasi sebeplerle ucuza sattığı önceden beri bilinmekteydi. Fakat 'Turuncu Devrim'sonrası Rusya'nın; Ukrayna'ya ihraç ettiği doğal gazın bin metreküpünün fiyatını 50 dolardan önce 160 dolara yükseltmesi, Ukrayna ile anlaşmazlığın devam etmesi neticesinde kış ayında doğal gaz ihracının durdurulması ve sonuç itibarıyla 230 dolarda anlaşmaya varılması, Rus doğal gazına bağımlı olan AB ve Türkiye'nin dikkatini bu yöne çekmişti. Baltık ve Kafkas

Nurten Gül Çiçek¹
Ali Birvural²

How to Cite This Article

Gül Çiçek, N. & Birvural, A. (2024). "Rusya-Ukrayna Savaşı'nın Enerji Politikalarına Etkisi" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:10, Issue:7; pp:1253-1261. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12820627>

Arrival: 05 June 2024
Published: 27 July 2024

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, İskenderun Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Ekonomi ve Finans Bölümü, Türkiye, Hatay, ORCID: 0009-0007-7715-9326

² Dr. Öğrt. Üyesi, İskenderun Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Ekonomi ve Finans Bölümü, Türkiye, Hatay

ülkelerinde 2006 yılı içerisinde sıkça gündeme gelen buna benzer enerji krizlerinin son örneğinin Aralık 2006'da, Rusya'yla siyasi bütünleşmeyi gerçekleştirilmeyen ve AB'ye yakın dış politika izlemeye başlayan Belarus'un (Beyaz Rusya'nın) başına geldiği hatırlanmaktadır.

Ukrayna ve Rusya ekonomisinin genel görünümü

Ukrayna, yükselen bir serbest piyasa ekonomisi olarak tanımlanmaktadır. Diğer BDT (Bağımsız Devletler Topluluğu) ülkeleri gibi Ukrayna da ağır sanayiye dayalı bir ekonomi devralmıştır. Ülke ekonomisinin yeniden yapılandırılmasında ve reformlarda gecikmeler yaşanmış ve özelleştirme ile yabancı sermaye girişi, diğer BDT ülkelerine kıyasla yavaş gelişmiştir. Çelik gibi emtia fiyatlarına ve dış finansmana bağımlı bir ekonomik yapıya sahip olan Ukrayna, küresel ekonomik ve finansal krizden en fazla etkilenen ülkelerden biri olmuştur. 2013-2014 döneminde Rusya ile yaşanan ikili siyasi sorunlar ve diğer iç siyasi sorunlardan olumsuz etkilenen ekonomi, 2014 yılında %6,5 ve 2015 yılında %9,7 küçülmüştür. Takip eden yıllarda küçük ölçekli büyüme rakamları gösteren Ukrayna ekonomisi, dünya genelinde yaşanan COVID-19 pandemisi nedeniyle 2020 yılında %3,8'lik bir daralma yaşamıştır. 2021 yılında %3,4 büyüyen Ukrayna ekonomisi, Rusya ile yaşanan savaşın etkisiyle 2022 yılında %29,1 oranında daralmıştır.

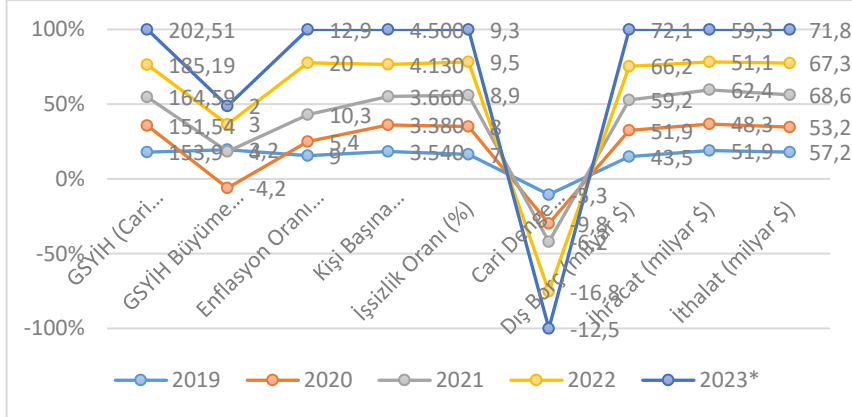
IMF verilerine göre, 2020 yılında GSYİH cari fiyatlarla 156,4 milyar dolar, 2021 yılında 199,84 milyar dolar ve 2022 yılında 160,5 milyar dolar olarak kaydedilmiştir. IMF tahminlerine göre, GSYİH'nin 2023 yılında 173,41 milyar dolar olması beklenmektedir. Kişi başına düşen gelir, 2020 yılında 3.778 USD ve 2021 yılında cari fiyatlarla 4.874 USD iken, 2022 yılında 4.607 USD'ye düşmüştür.

Tüketici fiyatlarına dayalı yıllık ortalama enflasyon oranı 2021 yılında %9,4 iken, 2022 yılında %20,2 olarak kaydedilmiştir.

Tablo 1: Ukrayna Temel Ekonomik Gösterge

Gösterge	2019	2020	2021	2022	2023*
GSYİH (Cari Fiyatlar - milyar \$)	153,9	151,54	164,59	185,19	202,51
GSYİH Büyüme (Sabit Fiyatlar -%)	3,2	-4,2	4	3	2
Enflasyon Oranı (Tüketici Fiyatları -%)	9	5,4	10,3	20	12,9
Kişi Başına Düşen Milli Gelir (Dolar)	3.540	3.380	3.660	4.130	4.500
İşsizlik Oranı (%)	7	8	8,9	9,5	9,3
Cari Denge (milyar \$)	-5,3	-9,8	-6,2	-16,8	-12,5
Dış Borç (milyar \$)	43,5	51,9	59,2	66,2	72,1
İhracat (milyar \$)	51,9	48,3	62,4	51,1	59,3
İthalat (milyar \$)	57,2	53,2	68,6	67,3	71,8

Kaynak: <https://ticaret.gov.tr/>

Şekil 1: Ukrayna Temel Ekonomik Gösterge Grafik

Sovyetler Birliği'nin 1991'de çöküşüyle birlikte, Rus hükümeti ekonomiyi yeniden planlamış ve bir dizi reform uygulamıştır. 2000'lere kadar artan enflasyon, para biriminde değer kaybı ve gelirden azalma gibi ekonomik sorunlar yaşayan Rus ekonomisi, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra devam eden ekonomik sorunları ortadan kaldırmak için köklü değişiklikler yapmıştır. Özellikle enerji politikasını iç ve dış politikalarla uyumlu bir şekilde uyguladıktan sonra, Rusya birçok sorununu kısa sürede çözmeyi başarmıştır.

2010-2014 yılları arasında pozitif büyüme gösteren Rus ekonomisi, 2014'te petrol fiyatlarının düşmesi ve ardından Kırım krizi nedeniyle ABD'nin Rusya'ya uyguladığı yaptırımlar ile krize girmiş ve 2015'te %1,9 oranında daralmıştır. 2016-2017 yıllarında uygulanan sıkı mali politika ve petrol fiyatlarındaki göreceli artış sonucunda Rusya toparlanma yoluna girmiş ve 2017'de %1,8 büyümüştür. Takip eden yıl, hükümet altyapı, sağlık ve eğitim alanlarında ekonomik reformlar gerçekleştirmiştir. Bu ihtiyaç duyulan alanlara yapılan yatırımlar, ülkenin 2018'de

%2.8 büyümesini sağlamıştır. 2019'da düşük petrol fiyatları ve Katma Değer Vergisi'ndeki (KDV) önemli artış, ülkenin büyüme ivmesini kaybetmesine neden olmuş ve %2 büyüme kaydedilmiştir (deik.org.tr).

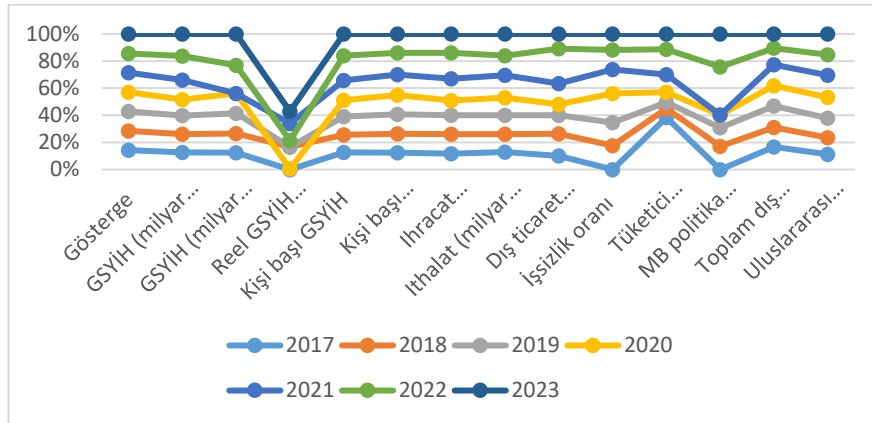
Ülke ekonomisi, özellikle petrol ve doğalgaz olmak üzere birçok doğal kaynağa sahiptir. 2019'da petrol ve doğalgazın GSYİH içindeki payı %14 iken, pandeminin etkisi ve petrol fiyatlarındaki düşüş nedeniyle 2020'de %10'a düşmüştür. Bunun dışında, ülke zengin doğal kaynakları sayesinde sanayi alanında gelişme göstermiştir. 2020 verilerine göre, sanayi sektörünün GSYİH içindeki payı %33'tür. Hizmet sektörü ise ekonominin %62'sini oluşturmaktadır (deik.org.tr).

2023 yılında 2 trilyon dolarlık Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) ile Rusya, dünyanın 11. büyük ekonomisi olmuştur. Yüksek döviz rezervleri ve nispeten düşük dış borç oranı, ülke ekonomisinin güçlü yönlerini oluşturmaktadır. Ekonomik büyüme açısından, son jeopolitik gelişmelerin bir sonucu olarak uygulanan kapsamlı yaptırımlar nedeniyle ülke ekonomisi 2022'de %2.1 daralacaktır. Ancak, dış ticarete istikrarlı ithalat ikame politikaları uygulayarak ve eş zamanlı olarak yerli üretime odaklanarak 2023'te %3.6 büyüme kaydedilmiştir. Öte yandan, 2022'de Merkez Bankası'nın döviz rezervleri 2021'e kıyasla 49 milyar dolar azalarak 582.3 milyar dolar olarak kaydedilmiş; toplam dış borç 101 milyar dolar azalarak 381.2 milyar dolara gerilemiştir. 2023'te döviz rezervleri bir önceki yıla göre 4.5 milyar dolar artarak 586.7 milyar dolara ulaşmış ve dış borç 55 milyar dolar azalarak 326.6 milyar dolar olmuştur (ticaret.gov.tr).

Tablo 2: Rusya / Temel Ekonomik Göstergeler

Gösterge	2019	2020	2021	2022	2023
GSYİH (milyar \$)	1700	1466	1774	2215	2007
GSYİH (milyar ruble)	109608	107658	135295	153435	171041
Reel GSYİH Büyümesi	2,2%	-2,7%	5,6%	-2,1%	3,6%
Kişi başı GSYİH (\$)	11585	10181	12618	15646	13746
Kişi başı GSYİH (SAGP, \$)	30068	29937	31271	33253	29262
İhracat (milyar \$)	423	337	492	592	425
İthalat (milyar \$)	244	232	294	255	285
Dış ticaret dengesi (milyar \$)	179	105	198	337	140
İşsizlik oranı (Aralık ayı itibarıyla)	4,6%	5,8%	4,8%	3,9%	3,2%
Tüketici Enflasyonu	3%	4,9%	8,4%	12,2%	7,4%
MB politika faizi (31 Aralık 2023 tarihi itibarıyla)	6,25%	4,25%	8,5%	7,5%	16%
Toplam dış borç (milyar \$)	491	467	482	381	327
Uluslararası rezervler (milyar \$)	554	596	631	582	587

Kaynak: 2017-2022 verileri IMF ve Trademap'ten alınmıştır. 2023 verileri ise Rusya Merkez Bankası, FGS ve Rosstat'a aittir.

Şekil 2: Rusya / Temel Ekonomik Göstergeler Grafiği

RUSYA-UKRAYNA SAVAŞINA GENEL BAKIŞ

24 Şubat 2022'de, Rusya Federasyonu Başkanı Vladimir Putin, Rus kuvvetlerinin Ukrayna'ya girmesi için bir emir vermiş ve bu emir Rusya-Ukrayna savaşının başlangıcını işaret etmiştir. Uzmanlar başlangıçta bu çatışmanın son iki yüzyılın en yıkıcı savaşlarından biri olacağını öngörmüştür. Ne yazık ki, bu savaşta hayatını kaybeden askerlerin sayısı, son yıllardaki tüm çatışmalardaki ölüm oranını aşmıştır ve her geçen gün artmaktadır (Poast, 2022). Bu çatışmanın sonuçları ağır olmuştur; binlerce kişi hayatını kaybetmiş, milyonlarca kişi yerinden edilmiştir, bu da bir insani krize yol açmıştır (Ellerbeck, 2023; Giordano, 2022).

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) çöküşü ve 1991'de Rusya Federasyonu ile Bağımsız Devletler Topluluğu'nun (BDT) ortaya çıkmasıyla (Miller, 2017) Ukrayna bağımsızlığını kazanmıştır. Ancak, Rusya Federasyonu, Ukrayna'ya bağımsız bir devlet statüsü vermekte oldukça isteksiz olmuştur. Bunun nedeni ülkenin

verimli toprakları ve Rusça konuşan büyük bir nüfusu olmasıdır (Qualls, 2009). Ukrayna'nın başkenti Kiev, 9. yüzyılda silahlı bir çatışma ile sona erene kadar Rusya'nın bir bölgesi olmuştur (Kuzio, 2019). Ancak, 13. yüzyılda Büyük Katerina'nın yönetimi altında Ukrayna yeniden ele geçirilmiştir. Ayrıca, Hruşçov 1954'te Ukrayna'ya Kırım Yarımadası'nı vermiştir, ancak o dönemde Sovyetler Birliği bunu tanımamıştır (Chatterjee, 2014). 1991'den sonra, Rusya, Ukrayna içinde Rusya yanlısı gruplarla yakın ilişkiler kurmuştur. Ayrıca, Moskova, Batı dünyasını Doğu Avrupa'dan çıkardıktan sonra 1990'larda bölgedeki hâkimiyetini artırmıştır (Tarique & Shaheen, 2023).

Asemah Ibrahim ve diğerlerine (2022) göre, Ukrayna, Moskova'nın önemli bir siyasi ve ekonomik kontrol sağladığı uydu devletlerinden biridir. Ancak, Ukrayna 1991'de bağımsızlığını kazandıktan sonra iki ülke arasındaki gerilimler belirgin bir şekilde artmıştır. Moskova'nın Ukrayna işlerine müdahalesine karşı 2004-2005 yılları arasında Kiev'de "Turuncu Devrim" olarak bilinen bir protesto gerçekleşmiştir. Ardından, Ukrayna yavaş yavaş kendi kurumlarını kurmaya başlamıştır (Fengler et al., 2020). Ayrıca, 2013'te eski Ukrayna Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç, Moskova'dan gelen baskılarla (Abiodun & Nwaoboli, 2023) AB'ye katılma fırsatını reddettiğinde, bu durum Rusya ile Ukrayna halkı arasında bir çatışmayı ateşlemiştir (Higgins, 2014; Asemah Ibrahim et al., 2022). Ayrıca, 2014'te Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı ilhak etmesi, Ukrayna ile Rusya arasındaki gerilimlerin bir dönüm noktası olmuştur. Küresel oyuncuların, örneğin AB, ABD ve BM'nin müdahalesi bu durumu daha da karmaşık hale getirmiştir (Pifer, 2017).

Hansen'in (2015) çalışmasına göre, Kırım 2014 yılında sahte bir referandum sonrası ilhak edilmiştir. Referandum, kimliği belirsiz silahlı kişiler tarafından düzenlenmiştir ve uluslararası toplum sürecin adil olup olmadığını sorgulamıştır. O tarihten bu yana, Moskova, Doğu Ukrayna'daki Luhansk ve Donetsk bölgelerinde Rusya yanlısı grupları desteklemiştir. Bölge, Mart 2014'te Moskova'nın Kırım'ı işgal etmesinden bu yana çatışma yaşamaktadır (Gorbach, 2020).

Rusya, NATO'nun daha fazla doğuya ilerlemesini önlemek için 2021'de iki taslak anlaşma önermiştir. Bu, NATO'nun Rusya sınırına asker konuşlandırmasını ve Moskova'ya tehdit oluşturabilecek uzun menzilli füze savunma sistemleri yerleştirmesini engellemeyi amaçlamıştır. Ayrıca, Moskova, NATO'nun 2008'de Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO bloğuna katılacağına dair zirve bildirgesini iptal etmesini talep etmiştir. NATO'nun genişlemesinin durdurulmasını ve Doğu Avrupa'da konuşlandırılan tüm güçlerin geri çekilmesini talep etmiştir. Moskova, hem 1997 NATO-Rusya Kurucu Senedi'ni hem de Avrupa Güvenlik Şartı'nı ihlal etmiştir (Tarique & Shaheen, 2023).

Moskova, 2021'de Ukrayna sınırında askeri birikime başlamıştır. Öneriler, Ocak 2022'de Cenevre'de hem AGİT hem de NATO-Rusya Konseyi ile birlikte tartışılmış ve ikili olarak ABD ile de görüşülmüştür. Richter (2022), Rusya'nın NATO'nun doğuya ilerlemesini durdurma çağrılarını reddedildiğinde, Batı'nın Rusya'dan Ukrayna sınırındaki askeri konuşlandırmalarını geri çekmesini talep ettiğini belirtmiştir. Ancak, Rusya, saldırıya hazırlık yapmadığını ve NATO ittifakının sınırlarındaki varlığının savunmasını riske attığını savunmuştur. Kremlin, Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO ittifakına katılmayacağına dair güvenceler de dahil olmak üzere bir dizi güvenlik talebinde bulunmuştur (Tarique & Shaheen, 2023). Bu gerilimler, Rusya ve Ukrayna arasında tam ölçekli bir savaşa dönüşmüştür. 24 Şubat 2022'de, Moskova resmen savaş davullarını çalmış ve Ukrayna'yı kara, hava ve denizden işgal etmiştir. Uluslararası Kurtarma Komitesi'nin (2023) ilk değerlendirmelerine göre, yaklaşık 8 milyon Ukraynalı evlerinden kaçmış ve komşu ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. Ayrıca, Statista'ya (2023) göre, 1 Ağustos 2023 itibarıyla, 24 Şubat 2022'den bu yana Ukrayna'da 9,369 kişi ölmüş ve 16,646 kişi yaralanmıştır. Mediazona'nın (2023) raporuna göre, 28 Temmuz 2023 itibarıyla 28,652 Rus askeri hayatını kaybetmiştir. Ancak, Rus hükümeti yalnızca 6,000 askerin öldüğünü kabul etmiştir (Vlahos, 2023). Tomlinson & Wehner (2023), 20,000 Ukraynalı askerin öldüğünü belirtmiştir. Çatışmanın başlangıcında, yollar kapalı olması ve köprüler erişilemezliği nedeni ile binlerce kişi yiyecek, su, tıbbi hizmetler ve diğer temel ihtiyaçlar olmadan mahsur kalmıştır. Savaş, küresel ticareti tehlikeye atmış, ekonomik büyümeyi durdurmuş, uluslararası barışı baltalamış ve dünya genelinde yakıt ve gıda kıtlıklarına yol açmıştır.

Ekonomik Etki ve Rusya-Ukrayna Savaşı

Clausewitz'in (1976) tanımına göre savaş, farklı araçlarla yürütülen politikanın bir uzantısıdır. Ancak, Rusya ile Ukrayna arasındaki savaşın başka yönleri de vardır. Daha spesifik olarak, Batı dünyasının Rusya'ya uyguladığı finansal yaptırımlar savaş şiddetlendirmiştir. Ayrıca, Rusya, Batı yaptırımlarına yanıt olarak, düşman devletlerin enerji ödemelerini Rus rublesiyle yapmalarını zorunlu kılmıştır (Gelev & Popovska, 2023). Mevcut çalışmalara göre, savaşın önemli ekonomik sonuçları vardır. Araştırmacılar ve akademisyenler, savaşın etkilerini iki kategoriye ayırmışlardır: "savaşın yıkımları" ve "savaşın yenilenmesi". İlk görüş, "savaşın yenilenmesi"nin yararlı olabileceğini, çünkü yaratıcılığı teşvik ettiğini, olağanüstü çıkarların etkisini azalttığını ve insan kaynaklarını artırarak ekonomik verimliliği artırdığını savunur (Benoit, 1973, 1978). Diğer yandan, "savaşın yıkımları" kavramı,

çatışmayı hiçbir mali fayda sağlamayan yıkıcı bir olay olarak görür (Kang & Meernik, 2005). Bazı akademisyenler ve araştırmacılara göre, yoksul ülkeler, ciddi mali sıkıntılar yaşadıklarında iç savaflara karşı özellikle savunmasızdır (Chassang & Miquel, 2009). Ek olarak, bazı araştırmalar, çatışmanın maliyetini objektif olarak araştırmış ve hesaplamıştır.

Koubi (2005), 1960'tan 1989'a kadar devletler arasındaki çatışmaların büyük güç ülkelerinin ekonomilerini nasıl etkilediğini incelemiştir. Çalışmaya göre, çatışmaların doğası ve zamanlaması, farklı ülkeler arasındaki ekonomik büyüme farklılıklarıyla ilişkilidir. Daha yoğun ve uzun süreli savaşlar yaşayan ülkelerin, genellikle savaş sonrası daha iyi ekonomik gelişme gösterdikleri tespit edilmiştir. Ancak, bu olumlu etkinin, zaten mali olarak iyi durumda olan devletlerde daha az belirgin olduğu görülmüştür. Ayrıca, 1960'tan 2002'ye kadar olan dönemde Kang & Meernik (2005), farklı çatışmaların çeşitli ekonomiler üzerindeki etkisini inceleyerek, her tür çatışma ve savaşın ülkelerin ekonomileri ve ekonomik sistemleri üzerinde olumsuz etkileri olduğunu bulmuşlardır. Ayrıca, küresel ve bölgesel aktörlerin savaşa verdiği yanıtların, ekonomik büyüme üzerinde çok daha güçlü bir etkiye sahip olduğunu savunurlar. Ek olarak, Collier (1999), savaşın etkisini test etmek için bir model oluşturmuş ve uzun süreli çatışmaların ardından ekonomilerin genellikle genişlediğini, ancak uzun süren çatışmaların ardından bunun tersinin olduğunu belirtmiştir. Nordhaus (2002) ise, silahlı çatışmaların son derece maliyetli olduğunu ve ABD'nin Irak'ı işgalinin ABD'ye yaklaşık iki trilyon dolara mal olduğunu örnek vererek açıklamıştır. Benzer şekilde, Glick & Taylor (2010), çatışmaların ikili ticareti nasıl etkilediğini incelemek için 1870'ten itibaren mevcut bilgileri kullanmışlardır. Çekim modeli kullanarak, çatışmaların küresel ticaret üzerindeki etkisini ölçebilmişlerdir ve bu etkiyi ticaret, gelir ve küresel finansal sistem üzerindeki kalıcı ve önemli olarak bulmuşlardır. Ganegodage & Rambaldi (2014), Sri Lanka'daki çatışmanın ülkenin ekonomisi üzerinde önemli bir etkisi olduğunu ve önceki yazarların bulgularını desteklediklerini belirtmiştir. Ayrıca, makine ve inşaat gibi maddi varlıklara yapılan yatırımlardan elde edilen büyük kârlara rağmen, bu yatırımların ülkenin ekonomisi üzerinde çok az yararlı etkisi olduğu sonucuna varmışlardır.

Birkaç araştırmacı 2014'teki Rusya-Ukrayna çatışmasının ekonomik sonuçlarını incelemiştir. Donbas'taki savaşın Ukrayna ekonomisi üzerindeki etkisini analiz eden Bluszcz & Valente (2019), 2013 ile 2017 yılları arasında %15.1 oranında bir daralma olduğunu bulmuşlardır. Ayrıca, Hoffmann & Neuenkirch (2017), 2013 ile 2014 yılları arasında Ukrayna ve Rusya'daki hisse senedi getirilerinin nasıl etkilendiğini araştırmışlar ve bir düşüş tespit etmişlerdir. Liefert ve diğerleri (2019), 2014'te Kırım'ın ilhakından sonra Rusya'daki ekonomik kargaşanın ve Batı yaptırımlarının ithalatı nasıl etkilediğine dair bir çalışma yapmışlardır. Tarım ile ilgili ürünlerin kısıtlanması ve gıda fiyatlarının artırılmasıyla bu ambargoların tüketicileri etkilediğini savunmuşlardır. Ancak, bu ithalat kısıtlamalarının Rusya'nın gıda arzı üzerinde çok az etkisi olmuştur. Öte yandan, yaptırımlar döneminde yeterli gıda tedarikini sağlamak için Rusya'daki üretimi hızlandırmışlardır. Ayrıca, kriz 2014'te başladığından beri, Ruble'nin değeri ABD doları karşısında yarıya düşmüştür (Dreger ve diğerleri, 2016).

Ekonomik Yaptırımlar ve Rusya-Ukrayna Savaşı

Uluslararası aktörlerin küresel piyasalara erişimini kısıtlamak amacıyla uygulanan yaptırımların uzun bir geçmişi vardır. Bu yaptırımlar, Napolyon istilaları sırasında Fransa'ya uygulanan ambargodan Güney Afrika apartheid rejimine (1980'ler), Irak'a (1990'lar ve 2000'ler) ve son olarak İran ve Rusya'ya uygulanan yaptırımlara kadar uzanmaktadır (Alexander, 2009; Hufbauer ve diğerleri, 2008; ABD Hazine Bakanlığı, 2021). Ekonomik yaptırımlar, düşmana zarar vermek amacıyla aktif savaş zamanında veya savaşı önlemek ve uluslararası bir aktörün politikalarını değiştirmek amacıyla önleyici olarak kullanılmaktadır. Benzer şekilde, bazen yaptırımlar düşmanın askeri gücünü zayıflatmayı hedefleyerek doğrudan çatışmayı önlemek amacıyla da uygulanmaktadır. Bu faktörler, günümüzde yaptırımlara olan bağımlılığı artırmıştır. Küresel Yaptırımlar Veritabanı, toplamda 405 aktif yaptırımın bulunduğunu ve bunların 300'ünün son on yılda uygulandığını belirtmektedir (Felbermayr ve diğerleri, 2020).

Yaptırımların etkisini araştıran literatür büyük ölçüde yaptırım uygulanan devletlerin yatırım, ticaret ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) büyümesine odaklanmıştır (Kohl & Reesink, 2019). Ayrıca, yaptırımların hedeflerine ulaşma yeteneğini araştıran birçok çalışma bulunmaktadır. Çalışmaların sonuçları karışıktır; bazıları yaptırımların yaptırım uygulanan devletlerin ekonomileri, şirketleri ve firmaları üzerinde olumsuz etkileri olduğunu bildirirken (Ahn & Ludema, 2020), diğerleri ise ekonomik yaptırımların istenilen sonuçları her zaman başaramadığını, çünkü sınırlı etkiye sahip olduklarını savunmaktadır.

ABD Yönetimi'nin Magnitsky yaptırımlarını uygulamaya koyması, Moskova'nın politikalarını değiştirmeye zorlamak amacıyla seçici veya hedefli yaptırımların kullanılmasına dair bir kavram ortaya çıkarmıştır. 2012 tarihli "Sergei Magnitsky Hukukun Üstünlüğü Hesap Verebilirlik Yasası" bu ekonomik yaptırımların temelini oluşturmuştur. Amaç, bazı Rus yetkililerin ABD yatırımlarına zarar veren davranışlarına karşı spesifik yaptırımlar uygulamaktır. Magnitsky ekonomik hedefli yaptırımları, Nisan 2013'te, sivil hakları ihlal etmekle suçlanan 18 Rus

yetkiliyi listeleyerek yürürlüğe girmiştir. Liste daha sonra Suudi Arabistan, Burma, Türkiye, Özbekistan ve diğer ülkelerde bulunan 55 kişiye genişletilmiştir. Ayrıca, bu seçici veya hedefli ekonomik yaptırımlar, 2014 yılında Kırım'ın ilhak edilmesinden sonra Moskova'nın politikalarını etkilemek amacıyla genişletilmiştir (Dreger ve diğerleri, 2016). Rusya, bu finansal cezalara Mart 2014 ile Ekim 2017 ve Nisan 2014 ile Temmuz 2014 ve Eylül 2017 ile Ekim 2017 arasında kademeli olarak tabi tutulmuştur (Bayramov ve diğerleri, 2020). Liste sık sık güncellenmekte olup, bazı yaptırımlar eklenmekte ve bazıları çıkarılmaktadır; ancak Kiev'e yapılan tam ölçekli saldırı sonucu Moskova'ya yeni ve daha sert yaptırımlar uygulanmıştır. Önceki yaptırımlar, Kırım Yarımadası'nın ilhakında ve birleşmesinde aktif rol oynayan yetkilileri ve kişileri hedef almayı amaçlamıştır. Yaptırımların temel ilkesi, Moskova'nın politikalarını şekillendirmek için güçlü elit bireyleri hedef almak ve Kırım'ın ilhakına katıldığı veya bundan fayda sağladığı düşünülen belirli figürleri hedef almaktır.

Moskova'ya uygulanan bu yaptırımların etkisi üzerine yapılan literatür, yaptırımların ekonomik büyümeyi yavaşlattığını ve cezalandırılan firmalar için önemli miktarda iş aktivitesi kaybına neden olduğunu göstermektedir (Aalto & Forsberg, 2016). Ekonomik yaptırımların uygulanmasının ardından Rus firmaları, yaptırımlar nedeniyle ekonomik kayıplar konusunda büyük endişeler göstermiştir (Golikova & Kuznetsov, 2017). Bazı gayri resmi kanıtlar veya kişisel tanıklıklar, önemli Rus işyerlerine ve devlet kuruluşlarına getirilen kısıtlamalar sonucu Rusya'ya yabancı yatırımlarda bir düşüş olduğunu işaret etmektedir. 2014'ten sonraki yıllarda petrol fiyatlarındaki düşüş, yaptırım uygulanan ülkenin ekonomisi üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur (Oxenstierna, 2020). Ekonomik yaptırımların enerji ve bilişim teknolojisi sektörü üzerindeki başlangıçtaki etkisinin incelenmesi, Rusya'da yaptırıma tabi tutulan firmaların uluslararası "değer zincirlerini" sürekli olarak güncelleyerek yeni finansman ve tedarikçi yolları aradığını göstermektedir (Abramova & Garanina, 2018).

Yaptırımların ilk dalgasından etkilenen birçok Rus işletmesi, uluslararası operasyonlarını, tedarikçi ağlarını ve finansman mekanizmalarını yeniden gözden geçirmek ve değiştirmek zorunda kalmıştır (Scazzieri, 2017). Ahn & Ludema (2020), yaptırımların cezalandırılan şirketlerin ve uluslararası iştiraklerinin varlığı, geliri, varlıkları ve istihdamı üzerinde olumsuz etkisi olduğunu belirtmişlerdir. Stratejik olmayan sektörlerdeki şirketler, stratejik sektörlerdeki şirketler ve iştiraklere kıyasla yaptırımlardan daha olumsuz etkilenmiştir. Rusya-Ukrayna savaşının kısa vadede sona ermesi umudu azaldıkça, ekonomik yaptırımların faydasını daha derinlemesine anlamak için uluslararası ilişkiler uzmanlarının daha fazla bilgi geliştirmesi gerekmektedir. Daha fazla devletin çatışmadan etkilendiği göz önüne alındığında, Rusya Federasyonu'nun diğer gelişmekte olan piyasalarla birçok benzerliği paylaştığını anlamak önemlidir. Rusya Federasyonu'nun ekonomisi hammadde ihracatına bağımlıdır ve oligarkların yönettiği otoriter bir hükümet tarafından yönetilmektedir (Yakovlev & Ivanov, 2021) ve bu durum, küresel yaptırımlarla zorlanmaya tabidir. Roman Abramovich gibi oligarkların 2022'de Ukrayna'daki sözde "özel askeri operasyon" sırasında barış görüşmelerine katılması, elitlerin hala siyasi tartışmalara büyük ölçüde dahil olduğunu ve politika yapımını etkileyebileceğini gösteren çarpıcı bir hatırlatmadır. Ukrayna'nın ikinci işgalinden haftalar önce, ABD öncülüğündeki müttefik ülkeler Moskova'yı Ukrayna'yı işgal etmesi durumunda acımasız sonuçlarla tehdit etmişlerdir. Avrupa Birliği'nin devlet başkanları ve diğer NATO ortakları da bu uyarıyı defalarca yinelemişlerdir. Tüm bu uyarılara ve tehditlere rağmen, Rusya Federasyonu Ukrayna'yı ikinci kez işgal etmiştir (24 Şubat 2022). İkinci işgalden bu yana, ABD ve müttefik ülkeler yaptırımları daha da artırmıştır. Birçok uluslararası firma Rusya'dan ayrılmış olmasına rağmen, savaş bir yılı aşkın süredir şiddetli çatışmalarla devam etmektedir.

2019'da AB ve Rusya, 2021'de tüm G7 üye ülkelerinin merkez bankası rezervlerini aşarak, her biri 200 milyar avrodan fazla enerji ticareti yapmışlardır (Pisani-Ferry, 2022). Rusya'ya uygulanan yaptırımların bir sonucu olarak petrol ve doğal gaz fiyatları dünya çapında artmış, bu da tedarik kıtlığına yol açmış ve diğer ekonomiler üzerinde olumsuz etki yaratmıştır.

Birçok teori, jeopolitik tehlikeler ve tehditlerin ham petrol vadeli işlemlerinin getirisini etkileyebileceğini ve artan arz riskinin ham petrol fiyatlarında artışa neden olabileceğini desteklemektedir. Petrol fiyatlarını kontrol eden faktörler, jeopolitik riskler ve tehditler tarafından önemli ölçüde zarar görebilir. Enerji arzına yönelik algılanan tehlikeler nedeniyle bu belirsizlikler, gerilimler ve istikrarsızlıklar enerji sektöründe dalgalanmalara neden olabilir ve enerji fiyatlarını artırabilir (Mitsas ve diğerleri, 2022; Antonakakis ve diğerleri, 2017). Örneğin, 1990 Körfez Savaşı, enerji fiyatlarını artırdı. Silahlı işgalin ardından, enerji fiyatları Temmuz ayında varil başına 21 dolardan Ekim ortasında 46 dolara yükseldi. Ukrayna'nın ikinci işgalinin bir sonucu olarak enerji maliyetleri dünya çapında arttı. Moskova, dünyanın en büyük enerji tedarikçilerinden biridir. Rusya'ya uygulanan uluslararası yaptırımlar, gaz ve petrol fiyatlarının artmasına önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Küresel piyasadaki arzın azalması nedeniyle talep artmış ve bu da fiyatları yükseltmiştir (Khudaykulova ve diğerleri, 2022).

SONUÇ

Rusya-Ukrayna Savaşı, enerji politikaları üzerinde derin etkiler yaratarak, küresel enerji piyasalarında büyük değişimlere neden olmuştur. Bu çalışmada, savaşın enerji güvenliği, arz çeşitliliği ve ekonomik istikrar üzerindeki etkileri incelenmiştir. Öncelikle, Batı dünyasının Rusya'ya uyguladığı ekonomik yaptırımlar, küresel enerji arzında önemli kesintilere yol açmış ve enerji fiyatlarında keskin artışlara neden olmuştur. Bu durum, enerji güvenliği ve bağımsızlığı konularında yeni stratejilerin geliştirilmesini zorunlu kılmıştır.

Avrupa Birliği (AB), Rus enerji kaynaklarına olan bağımlılığını azaltma çabalarını hızlandırmış ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmiştir. REPowerEU planı ve diğer enerji stratejileri, AB'nin enerji sistemlerini modernize etme ve enerji arzını çeşitlendirme hedeflerini ortaya koymuştur. Ancak, doğal gaz endüstrisinin büyük ölçüde altyapıya bağımlı olması, bu çabaların önünde bir engel oluşturmaktadır.

Rusya'nın enerji ihracatındaki kayıplarını telafi etmek amacıyla Asya pazarlarına yönelmesi, enerji ticaretinde yeni dinamikler yaratmıştır. Ancak, bu süreç zaman alıcıdır ve mevcut altyapının yetersizliği nedeniyle kısa vadede büyük bir etki yaratması beklenmemektedir.

Makalenin bulguları, ekonomik yaptırımların Rusya'nın enerji sektöründe önemli aksamalara ve gelir kayıplarına neden olduğunu göstermektedir. Ancak, Rusya'nın alternatif finansman ve tedarikçi arayışları, yaptırımların etkilerini hafifletmeye yönelik çabalarını da ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Rusya-Ukrayna Savaşı, küresel enerji politikalarında önemli değişimlere yol açmış ve enerji güvenliği, arz çeşitliliği ve yenilenebilir enerji yatırımlarının önemini bir kez daha vurgulamıştır. Bu süreç, enerji politikalarının yeniden şekillendirilmesi ve daha sürdürülebilir enerji kaynaklarına geçiş sürecinin hızlandırılması gerektiğini göstermektedir. Gelecekte, enerji politikalarının bu yeni dinamiklere uyum sağlama kapasitesi, küresel enerji güvenliği ve ekonomik istikrar açısından kritik öneme sahip olacaktır.

KAYNAKÇA

Aalto, P., & Forsberg, T. (2016). The structuration of Russia's geo-economy under economic sanctions. *Asia Europe Journal*, 14, 221–37. <https://doi.org/10.1007/s10308-015-0446-6>

Abiodun, A. O., & Nwaoboli, E. P. (2023). Analysis of The Guardian Online newspaper framing of the Russian–Ukraine war. *International Journal of Arts, Humanities and Management Studies*, 9(2), 33–43.

Abramova, A., & Garanina, O. (2018). Russian MNEs Under Sanctions: Challenges for Upgrading in GVCs (Cases of Energy and IT Industries). *Journal of East-West Business*, 24(4), 371–391. <https://doi.org/10.1080/10669868.2018.1467843>

Ahn, D. P., & Ludema, R. D. (2020). The sword and the shield: The economics of targeted sanctions. *European Economic Review*, 130. <https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2020.103587>

Alexander, K. (2009). The origins and use of economic sanctions. In K. Alexander (Ed.), *Economic Sanctions: Law and Public Policy* (1st ed., pp. 8–29). London: Palgrave Macmillan. https://doi.org/DOI:10.1057/9780230227286_2

Asemah-Ibrahim, M. O., Nwaoboli, E. P., & Asemah, E. S. (2022). Corporate Social Responsibility in War Ridden-Zones of Russia-Ukraine from February to July 2022. *GVU Journal of Communication Studies*, 5(3), 1–14. <https://journals.sau.edu.ng/index.php/sjmas>

Bayramov, V., Rustamli, N., & Abbas, G. (2020). Collateral damage: The Western sanctions on Russia and the evaluation of implications for Russia's postcommunist neighbourhood. *International Economics*, 162, 92–109. <https://doi.org/10.1016/j.inteco.2020.01.002>

Benoit, E. (1973). *Defense and Economic Growth in Developing Countries*. Lexington Books

Bluszcz, J., & Valente, M. (2019). The War in Europe: Economic Costs of the Ukrainian Conflict. *DIW Berlin Discussion Paper No. 1804* (2019), 31. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3392199>

Chassang, S., & Miquel, G. P. i. (2009). Economic shocks and civil war. *Quarterly Journal of Political Science*, 4(3), 211–228. doi:10.1561/100.00008072

Chatterjee, D. (2014). The BRICS Card: Strategy and Diplomacy in Ukrainian Crisis. *Journal of Peace Studies*, 45(21), 3–4. <https://www.icpsnet.org/journal/peaceandsecurity/2014July-Art3.pdf>

Clausewitz, C. von. (1976). *On War* (Michael H. P. P. "Translation" (Ed.)). Princeton University Press.

- Collier, P. (1999). On the economic consequences of civil war. *Oxford Economic Papers*, 51(1), 168–183. <https://doi.org/10.1093/oeq/51.1.168>
- Dreger, C., Kholodilin, K., Ulbricht, D., & Fidrmuc, J. (2016). Between the hammer and the anvil: The impact of economic sanctions and oil prices on Russia's ruble. *Journal of Comparative Economics*, 44(2), 295–308. doi: 10.1016/j.jce.2015.12.010
- Ellerbeck, S. (2023). 1 year on: A timeline of the war in Ukraine. *World Economic Forum*. <https://www.weforum.org/agenda/2023/02/ukraine-war-timeline-oneyear/>
- Felbermayr, G., Kirilakha, A., Syropoulos, C., Yalcin, E., & Yotov, Y. (2020). The global sanctions data base. *European Economic Review*, 129(C), 65
- Fengler, S., Kreutler, M., Alku, M., Barlovac, B., Bastian, M., Bodrunova, S. S., Brinkmann, J., Dingerkus, F., Hájek, R., Knopper, S., Kus, M., Láb, F., Lees, C., Litvinenko, A., Medeiros, D., Orlova, D., Ozolina, L., Paluch, A., Nicoleta Radu, R., Zguri, R. (2020). The Ukraine conflict and the European media: A comparative study of newspapers in 13 European countries. *Journalism*, 21(3), 399–422. <https://doi.org/10.1177/1464884918774311>
- Ganegodage, K. R., & Rambaldi, A. (2014). Economic consequences of war: Evidence from Sri Lanka. *Journal of Asian Economics*, 30(C), 42–53. doi: 10.1016/j.asieco.2013.12.001
- Gelev, I., & Popovska, B. (2023). Fake News as Part of the Information Operations During Russia - Ukraine War. *International Scientific Journal*, 44, 83–97
- Giordano, C. (2022). One month of war: How tragedy unfolded in Ukraine as the world looked on in despair. *The Independent*. 94 <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/ukraine-russia-invasion-war-month-b2043437.html>
- Glick, R., & Taylor, A. M. (2010). Collateral damage: Trade disruption and the economic impact of war. *The Review of Economics and Statistics*, 92(1), 102–127. <https://doi.org/10.1162/rest.2009.12023>
- Golikova, V., & Kuznetsov, B. (2017). Perception of risks associated with economic sanctions: the case of Russian manufacturing. *Post-Soviet Affairs*, 33(1), 49–62. <https://doi.org/10.1080/1060586X.2016.1195094>
- Gorbach, R. (2020). Media coverage of the Crimean referendum in the major Spanish newspapers La Vanguardia, El País, and El Mundo. (Master Thesis) Universitat Pompeu Fabra.
- Higgins, A. (2014, February 15). Andrew Higgins. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2014/02/16/world/europe/a-ukraine-city-spinsbeyond-the-governments-reach.html>
- Hoffmann, M., & Neuenkirch, M. (2017). The pro-Russian conflict and its impact on stock returns in Russia and the Ukraine. *International Economics and Economic Policy*, 14(1), 73. doi: 10.1007/s10368-015-0321-3
- Kang, S., & Meernik, J. (2005). Civil war destruction and the prospects for economic growth. *The Journal of Politics*, 67(1), 88–109. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2508.2005.00309.x>
- Kohl, T., & Reesink, C. K. (2019). Sticks and Stones: Sanction Threats, Impositions, and Their Effect on International Trade. In T. Besedeš & V. Nitsch (Eds.), *Disrupted Economic Relationships Disasters, Sanctions, Dissolutions* (pp. 103–130). MIT Press
- Koubi, V. (2005). War and economic performance. *Journal of Peace Research*, 42(1), 67–82. <https://doi.org/10.1177/0022343305049667>
- Kuzio, T. (2019). Russian stereotypes and myths of Ukraine and Ukrainians and why Novorossiia failed. *Communist and Post-Communist Studies*, 52(4), 97–309. <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2019.10.007>
- Liefert, W. M., Liefert, O., Seeley, R., & Lee, T. (2019). The effect of Russia's economic crisis and import ban on its agricultural and food sector. *Journal of Eurasian Studies*, 10(2), 119–135. <https://doi.org/10.1177/1879366519840185>
- Miller, E. A. (2017). *To balance or not to balance: alignment theory and the commonwealth of independent states*. Routledge.
- Oxenstierna, S. (2020). Western Sanctions against Russia: How Do They Work? In S. 100 Rosefielde (Ed.), *Putin's Russia Economy, Defence and Foreign Policy* (pp. 33–52). Singapore: World Scientific Publishing. https://doi.org/10.1142/9789811212680_0013

- Pifer, S. (2017). *The Eagle and the trident: US–Ukraine relations in turbulent times*. Washington DC: Brookings Institution.
- Pisani-Ferry, J. (2022). *The economic policy consequences of the war*. Bruegel-Blogs, NA(NA), NA. <https://link.gale.com/apps/doc/A696208490/AONE?u=anon~d68cdcf&sid=googleScholar&xid=42f9faa9>
- Poast, P. (2022). *The war in Ukraine is on track to be among modern history’s bloodiest*. The Washington Post. <https://www.washingtonpost.com/outlook/2022/06/23/ukraine-war-deathssoldiershistory/?fbclid=IwAR3zvKNSjHVNcNEJ5g3WdMn5hugRe1BH8O4fIViPRZ3JP65CUqjQRu0Qwps>
- Qualls, K. D. (2009). *From ruins to reconstruction: urban identity in Soviet Sevastopol after World War II*. Cornell University Press
- Scazzieri, L. (2017). *Europe, Russia and the Ukraine crisis: the dynamics of coercion*. *Journal of Strategic Studies*, 40(3), 392–416. <https://doi.org/10.1080/01402390.2016.1265509>
- Tariq, M., & Shaheen, L. (2023). *War Journalism Where There’s No War: Critical Discourse Analysis of Russo-Ukraine Conflict in Pakistani Elite National Press*. *Athens Journal of Mass Media and Communications*, 9, 1–18. <https://doi.org/10.30958/ajmmc.X-Y-Z>
- T.C. Ticaret Bakanlığı (2023), *UKRAYNA ÜLKE PROFİLİ, Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü*, <https://ticaret.gov.tr/data/5f07144813b87611d894d163/Ukrayna%20%C3%9Clike%20Profili-2023.pdf>
- Tomlinson, L. Y., & Wehner, G. (2023). *Russian invasion kills 42K Ukrainian civilians since start of war, US officials say*. Fox News. <https://www.foxnews.com/world/russian-invasion-kills-42k-ukrainian-civilianssince-start-war-us-officials-say>
- Vlahos, K. B. (2023). *Riddle this: How many casualties are there, truly, on both sides of Ukraine war?* Responsible Statecraft. 105 <https://responsiblestatecraft.org/2023/07/12/riddle-this-how-many-casualtiesare-there-truly-on-both-sides-of-ukraine-war/>
- Yakovlev, A., & Ivanov, D. (2021). *Friendly bureaucrats, formal rules and firms’ investment decisions: evidence from a survey experiment in Russia*. *International Journal of Emerging Markets*, 16(2), 347–369. <https://doi.org/10.1108/IJOEM-08-2019-0667>